

Nečekat až přijde spása z Blaníka

Ten rynek Staroměstský, pěkně do čtverhrana, zamyšlen je stále jako kmetská tvář, zahleděná zpátky, sešlá, ustaraná. Teskno na něm, i když slunce plane zář, jak by stále na něm vyzváněla hrana, vážno, jak bys hleděl v chrámě na oltář.

*Jan Rokyta:
Na Staroměstském rynku*

Když v roce 1916 psal Adolf Černý, český básník, rakouský diplomat a bojovník za jazykovou a kulturní identitu lužických Srbů, pod pseudonymem své výše citované verše, zuřila v Evropě válka. Tehdy zvaná válkou velkou, dnes první světovou, a v českých zemích v tu dobu vřela už rok Masarykem nahlas vyslovená ambice vzniku samostatného československého státu. Není věru divu, že v takové situaci básník sahá po obrazech minulosti, aby jimi promlouval do přítomnosti.

Libujeme si v porážkách?

Staroměstské náměstí, jako dějiště pobělohorských poprav, vystupuje zde jako temné memento. Jako něco, z čeho by měl národ čerpat sílu v těžkých dobách k tomu, aby se pomyslne odrazil ode dna zase pro jednu k výšinám. Tuto roli sehrává v našem povědomí a možná i podvědomí nejen staroměstská poprava a s ní spojená (a jí předcházející) Bílá hora, ale i další uzlové momenty českých dějin – pohříchu vesměs ty tragické. Počinaje Husem a konče možná Mnichovem. Skoro by se chtělo s trochou jízlivosti říci, že na rozdíl od některých jiných slovanských národů, které oslavují hlavně svá slavná vítězství (včetně těch, která se nestala), libujeme si my Češi ve svých porážkách.

Kdy nám bylo nejhůř

Soukromě tomu říkávám „blanický syndrom“, jakési cyklické navracení se k dobám, kdy nám prý „bylo nejhůř“. Není v tom mnoho historického, naopak mnohovrstevnatá historická realita, jak ji poznávají odborníci na české dějiny, zde často stojí v cestě přímo-

Adolf Liebscher, Vidění u Mostecké věže.

Repro KT

Ekumenická komise pro české církevní dějiny 17. století

Ekumenická rada církví a Česka biskupská konference společně ustavily Ekumenickou komisi pro české církevní dějiny 17. století, která svou prací přispívá k pochopení a reflexi tohoto obtížného období naší minulosti. Je složena z odborníků i ze zástupců církví, včetně předsedů České biskupské konference a Ekumenické rady církví, aby mohla zohledňovat jak vědecko-historický pohled na minulost, tak živou zkušenost, jak je dnes v církvích prožívána. Každý rok komise organizuje odborné kolokvium k některému palčivému tématu naší minulosti. Prozatím proběhla kolokvia o exilu (2018) a posvátném obraze a obrazoborectví (2019). Jedním z výstupů jsou pracovní listy pro široké publikum, církevní i necírkevní, školy i farnosti. Tyto listy zpracovávají z eku-

menického a historicky poučeného pohledu uzlové body naší minulosti.

Kontakt

e-mail: komise17st@gmail.com
www.ekumenickarada.cz/17stoleti

Dosud vyšly tyto ekumenické pracovní listy:
Č. 1 Na prahu třicetileté války
Č. 2 Náboženský exil
Č. 3 Bílá hora

Všechny je možné zdarma stáhnout nebo objednat na uvedených kontaktech.

Práce Ekumenické komise pro české církevní dějiny 17. století se uskutečňuje za finanční podpory Ministerstva kultury ČR.

čaré a ideově – ale především emocionálně – nabitě interpretací. Konečně tak, jako i na Liebscherově obraze, který zde vidíme. Historická realita, zde reprezentovaná lebkami popravených na staroměstské mostecké věži, je zcela zastíněna patetickým viděním a zjevením, které upíná své zraky k něčemu, co vidí ovšem jenom ono – pozorovatel jistě nepochybuje, že to jsou světélé zítřky českého národa.

Co s tím ale dnes? Má jistě pravdu historik Josef Petráň, když říká, že hrůzný pohled na vystavené hlavy Pražanům zřejmě brzy zevšedněl. Snad můžeme jít ještě o krok dále a provokativně zaspokulovat, že kdyby tam byly zůstaly, byla by z nich dnes možná jen další pražská kuriozita a řádka či dvě v turistickém průvodci. A skutečně, i z pohledu onoho blanického syndromu jsou nám vlastně ony hlavy užitečnější již sundané. Tak se totiž můžeme dodnes spokojeně dojímat nebo rozhořčovat nad nepochybnou dávnou krutostí a volat si na pomoc nějaké to zjevení, podobné Liebscherovu. Ale – ptám se znovu – co s tím dnes? Nyv si poplakat? Hledat viníka a nepřítel? Ten se nám tedy v dnešní společnosti hledá už dost obtížně – ani ti léta vyzkoušení katolíci a Němci už dnes nejsou, co bývali...

Obrátit se k budoucnosti

Jan Jesenský před svou popravou prý prohlásil: „Ale vězte, že se najdou ti, kteří hlavy naše od vás potupně na divadlo vystrčené poctivě pohřbívají budou!“ A tady je možná řešení. Je asi konstruktivnější zakopávat hlavy, než vzývat duchy. Zakopat neznamená zapomenout. Znamená to udělat tečku a obrátit se k budoucnosti – ne k té mlžné viděné kdesi ve zracích přízraků, ale k té, ke které se dokážeme dostat sami a vlastními silami. Jenomže to samozřejmě znamená úsilí a práci. Nečekat na blanickou spásu, která přijde jako deus ex machina a udělá všechno za nás. Jistě, že můžeme dál hledět – slovy básníkůvými – na historickou památku s vážností a jako v chrámě na oltář. Ale nakonec i v tom kostele kdyby náš duchovní život sestával jenom z onoho temně zahloubaného hledění, bylo by to vlastně dost smutné náboženství.

Přál bych si, abychom si u příležitosti dějinných výročí, jako je toto, kladli mnohem více otázku, jak můžeme všechny ty otázky, které jsou s ním spojené, obrátit k lepšímu, jak můžeme něco konstruktivně budovat pro budoucnost. A to prosím co nejkonkrétněji. Ve společnosti, v politice i v ekumenických a církevních vztazích.

Je to příliš odvážné vidění?
PETER JAN VINŠ,
generální sekretář Ekumenické rady církví

PRACOVNÍ LIST č. 4

Ekumenické komise pro české církevní dějiny 17. století

Vydává Ekumenická rada církví a Česká biskupská konference

červen 2021

S odvahou odstraňujeme předsudky

Hrůza poprav dvaceti sedmi mužů nebledne ani po čtyři sta letech. Dnes už si nejsme schopni tu událost vůbec představit, nerozumíme tomu.

Krása červnového jitra versus smrt moudrých, vzdělaných mužů. K tomu zahanbení, že v křesťanské Evropě mohlo někoho vůbec napadnout takto řešit spory. Nadto nás šokuje krutost poprav – odsekávané končetiny, jazyk vyříznutý zaživa, potupné umírání. A ze všeho nejvíc nás zřejmě děsí pomyslení, že by se to mohlo opakovat.

Jenže, milí přátelé, ono se to opakuje. V různém čase, na různých místech, v režii různých ideologií. Všeelijakými způsoby jsou lidé trestáni a zabíjeni pro své přesvědčení náboženské nebo politické. Kolik lidí bylo popraveno ve 20. století, spolu s nimi také nedávno, před dvaceti šesti lety tisíce nevinných mužů v nedaleké Srebrenici. A to v době, kdy jsme se těšili z prvních let života ve svobodné zemi. Také dnes diktatury za zdmi věznic a táborů vězňů, mučí a popravují své kritiky a odpůrce. Je možné podobným hrůzám předcházet? Jak žít, aby jich bylo co nejméně?

Karel z Lichtenštejna (vlevo) stál v čele mimořádného soudu, který měl potrestat stavovské povstalce. Sám císař Ferdinand II. byl údajně překvapen rozsahem a na evropské poměry i mimořádnou tvrdostí celého procesu vedeného Lichtenštejnem. Karel z Lichtenštejna konvertoval ke katolictví roku 1599 a o devět let později dosáhl knížecího titulu. Patřil k nejvýznamnějším oporám trůnu a v době českého stavovského povstání stál na straně císaře. Po bitvě na Bílé hoře se z pověření císaře stal zemským místodržícím v Čechách. Organizoval císařskou odplatu na českých sťavech. Ilustrace JAZ

Neřešit náboženské spory silou

Připomínáme si smutné výročí našich dějin, které varuje. Je jím 21. červen 1621. Poprava sedmadvaceti pánů na pražském Staroměstském náměstí.

Nejsem historikem, ale je dobré se zabývat okolnostmi, které k popravě na Staroměstském náměstí připravily půdu. Byla to součást politicko-mocenského boje, nikoliv národní, natož občanské vzepětí tehdejších obyvatel naší

země. Kdo na jaké straně stál, neurčovala jazyková příslušnost. Do politického boje horních vrstev tehdejší společnosti se mísily náboženské spory. Prostý lid nebyl brán v úvahu. Stal se rukojmím nesváru mezi mocnými tehdejší doby, neměl do události co mluvit.

Je jasné, že krutost poprav musíme vnímat v tehdejších souvislostech: vítěz bere všechno a nesnese na svém území sebemenší odpor. Celé dění na pražském rynku je pro nás varováním i poučením. Pro věrohodnost víry není možné používat násilí, které ničí nositele jiné podoby víry. Je přímo pobuňující zahalovat osobní i skupinové zájmy, vliv, prestiž či výhody do náboženského hávu. Křesťanská víra se tak stává pouze nástrojem k oprávnění

sejmout nesouhlasícího. Při náboženských sporech je smrtonosné opírat se o politickou moc a využívat ji k prosazení svého vidění evangelia. Ve společenství víry neexistují třídy podle sociálního postavení. Ježíšovo společenství je putujícím Božím lidem, společenstvím pokřtěných sjednocovaných působením Ducha Svatého. Naším společným posláním je svědčit o Ježíšových činech a slovech. Boží lid spojuje rovnost nevylučující různost jednotlivých osob založená na obdarovávání Božími dary.

Mezi křesťanskými církvemi musí mizet a zmizet pokušení nějaké rivality, nadřazenosti a výlučnosti. Aniž předstírají plnou jednotu a shodu ve všem, mají společný úkol: vnášet do

Nejúčinnější určitě bude žít sám se sebou i se všemi kolem mne v pravdě a lásce. My všichni, protestanté, katolíci, pravoslavní, židé, muslimové, ateisté – si vzájemně přejme to nejlepší, totiž, aby mne i toho druhého Bůh provázel požehnáním. Pak budeme mít dostatek úcty a respektu k sobě navzájem, bez ohledu na místo trvalého pobytu na této planetě či barvu pleti.

Touha po pravdě a lásce nás zbaví lhostejnosti, vyzbrojí odvahou odstraňovat předsudky, dá nám kuráž se společně zastat těch, kdo se i dnes, blízko či daleko, stávají oběťmi náboženských, mocenských či nacionálních sporů. Taková touha má smysl. Je blízká Boží vůli. Vždyť Kristus veřejně oznamuje, že to podstatné, život v Boží blízkosti, mají garantováni ti, kdo jsou pro spravedlnost pronásledováni: „Blahoslavení, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské.“ (Mt 5,10). Odtud smí pramenit naše odvahy ke spravedlnosti, že vše dobře dopadne, i když třeba ten svůj boj prohraji. Odtud pramení mocné potěšení těm, kdo zde na zemi svůj boj se zlem prohráli či prohrávají.

DANIEL ŽENATÝ,
předseda Ekumenické rady církví v České republice

naší sekularizované společnosti evangelium.

Naše éra žádá autentickou osobní víru, která se učí číst znamení doby. Výročí staroměstské poprav je výzvou k očistě křesťanů všech církví u nás od pokušení stavět svoji minulost do lepšího světla a pouze poukazovat na chyby těch druhých. Má být vykročením vzájemné trpělivosti a pokornému vzájemnému setkávání v Ježíšově duchu. Má být nesena radostí nad nezaslouženým darem víry a my máme být posly evangelní zvěsti.

VÁCLAV MALÝ,
pražský pomocný biskup

Krutý zásah: rebelie se nebude tolerovat

Na muže popravené na pražském Staroměstském náměstí

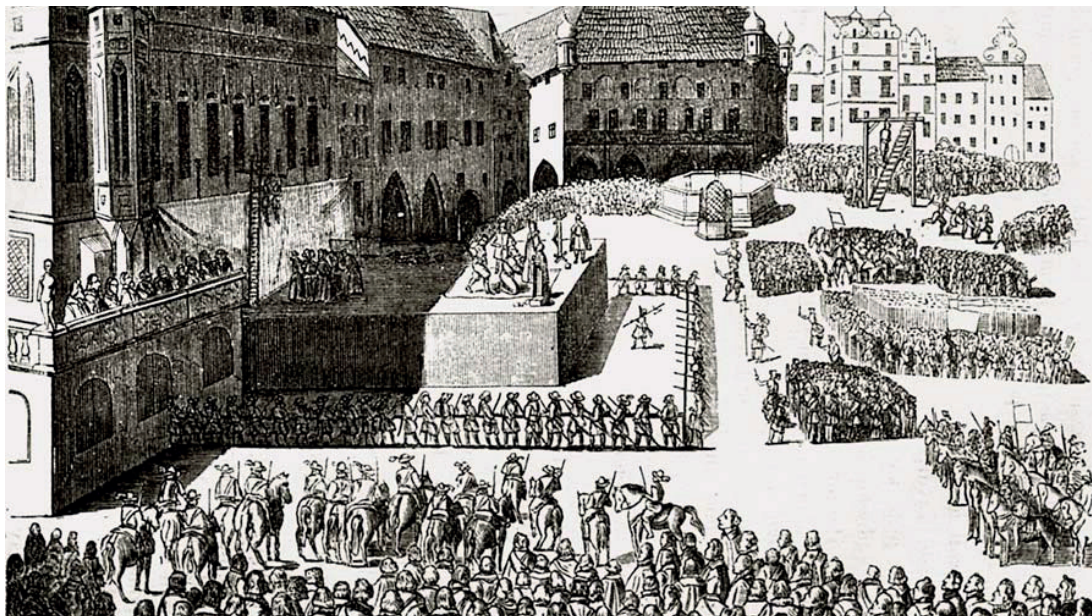
i okolnosti této kruté exekuce jsme se ptali OTY HALAMY, historika, který působí na katedře církevních dějin Evangelické teologické fakulty UK v Praze a věnuje se dějinám a myšlení české reformace.

Měli popravení na Staroměstském náměstí nějakého „společného jmenovatele“?

Podle mého to byla Česká konfese, tedy vyznání českých stavů z roku 1575, které se stalo základem pro náboženskou situaci po Rudolfově majestátu. Až na výjimky potvrzující pravidlo to tedy byli nekatolíci. Ti dva katolíci, Diviš Černín a Kryštof Harant, se mezi odsouzence dostali hlavně pro svůj nesouhlas s habsburskou politikou – tedy centralizací moci a oslabování fronta, která se pro jednoduchost začala nazývat „strana pod obojí“. Ke konfesi patřilo i tzv. porovnání, tedy dokument, který nastavoval mantinely v soužití katolíků a nekatolíků v naší zemi. Porušování této konfese i porovnání se pak stávají příčinou politických kroků a konfliktů, které předcházely Bílé hoře, na kterou navázal proces a poprava na Staroměstském náměstí.

Na popravišti stanuly tři skupiny: páni, rytíři, měšťané...

Pokud chtěl mít někdo politický vliv, nemohl být bez zařazení do některé z těchto skupin. Páni – to byla vysoká a ta nejbohatší šlechta, rytíři pak nižší šlechta. Z dnešního pohledu bohatí sedláci se sebevědomím šlechtice, kteří se však nemohli pánům rovnat. A měšťané? To je velmi specifická skupina, která svou pozici získala už v dobách husitství. Před touto érou nesměl měšťan vůbec hovořit do politiky. Ale protože během husitské revoluce si města vydobyla politický hlas, zařadili se měšťané mezi vlivné vrstvy. Logi-

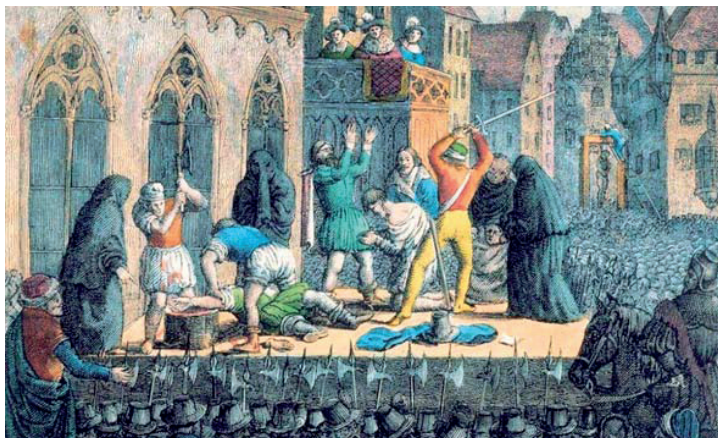

Staroměstská exekuce 1621, Eduard Herold dle starodávneho dřevorytu.

Repro KT

ky pak byli aktivní i ve stavovském povstání a mezi popravenými tvořili většinu.

Jak to bylo s jazykovou příslušností? Devět odsouzených prý během procesu vypovídalo pouze německy. Podle práva to bylo tak, že pokud jste chtěli být v té době v české politice aktivní a mít vliv, musel jste umět hovořit česky. Byla to ale formalita. Příbuzenské svazky však nebraly ohledy na příslušnost k nějaké jazykové skupině. A například Němci ze Slezska byli příslušníci zemí Koruny české a nepohlíželo se na ně jako na cizince. Jáchym Ondřej Slik z Holejče, jeden z nejvýznamnějších popravených, je zástupce rodu, který byl v českých zemích usedlý minimálně 150 let – žili v severních Čechách a tam se prostě německy mluvilo. Národnost je proto velmi těžko určitelná, neb tehdy se spíš říkalo jakého je kdo jazyka. A ani to, jak jsem naznačil, příliš o příslušnosti k nějaké národnosti nevypovídá.

Krutá veřejná poprava měla dát veřejnosti na srozuměnou, že odpor proti císaři nebude tolerován.

Repro KT

Proč podle vás nedostali milost? Habsburk tím asi nevědomky poničil náboženskou sounáležitost na celá staletí.

Protože se na to pohlíželo čistě právně. Byli to rebelové, zasloužili si trest. Postavili se na stranu vlastizrady. Odmítli Ferdinanda II. a zvolili si českého krále. To je prostě zrada a víc už nemohli Habsburky naštavit. Náboženství v tom roli příliš nehrálo a stalo se spíš zástěrkou, protože odsouzené v zásadě spojovalo, jak jsem už řekl. Je za tím prostě politika. Habsburk měl tendence vytvořit centralizovanou vládu, které dnes říkáme absolutismus. Jenže české stavy vyrostly na tom, že jejich parlamentní zastoupení a hlas bude císař slyšet. Jeho ignorováním Habsburkové systematicky likvidovali stavovskou monarchii, čeští stavové si to nechtěli nechat líbit a své vyznání si pak berou jako jeden z důvodů, proč se do toho boje pouštět. Jednoduše z toho argumentu, že se ve věci náboženské porušují práva zakotvená majestátem a porovnáním – v Hrobu

a Broumově. Habsburk se ovšem nestal škůdcem náboženským, ale politickým, protože podryval základ státu. A tím, že stavy krutě likviduje, dává najevo, že s tímto druhem odporu nehodlá počítat a nebude jej tolerovat. Čím krutěji zasáhl, tím víc dal najevo celé veřejnosti, že tady končí sranda a proti králi a císaři se nevystupuje.

Odsouzeno jich bylo třicet. Co ti tři? Dva dostali milost a jeden skočil z věže. Milost je dána jejich dobrými kontakty na významné politiky. Velmi v té době záleželo, koho jste za sebou měl za sebou jako lobbistu. A tito dva měli to štěstí na vlivné příbuzné.

Do jaké míry tato poprava ještě dnes prostupuje vztahy mezi křesťany různých vyznání?

Účelem Komise pro české dějiny 17. století je poznání faktů, demytizace a náprava mylné interpretace těchto událostí. Z mého pohledu je to téma stále živé. Není to jenom v rovině nějakého dojmu, tušení nebo jen na podvědomém pozadí. Stále jsou mezi křesťany skupiny, které tuto popravu vnímají jako ohromnou tragédii. A je otázka, do jaké míry je i toto mýtus. Vezměte si například vžitý název. Poprava sedmadvaceti českých pánů. Ale mezi usmrcenými katem Mydlářem byli páni jen tři. To už je samo o sobě značně zjednodušení. Na druhou stranu každý rok se na pražském Staroměstském náměstí odehrávají vzpomínková shromáždění evangeliků, husitů a dalších církví a připomínají si tuto událost. To samo o sobě přece něco vypovídá. Pozoruji v době výročí také zvýšený zájem o toto téma – duchovní si mě zvou na přednášky a já vidím, že to téma rezonuje.

JÍŘÍ MACHÁŇE

Nepoložili život jako národní mučedníci

„Pod Rakouskem ještě trochu úpíme, ale dá se to vydržet.“ Tento cimrmanovský výrok karikuje jeden z několika mýtů, který se na popravu 27 českých pánů na Staroměstském náměstí v průběhu věků přilepil: mýtus národních mučedníků. Stavovské povstání se pro mnohé stalo vyvrcholením národnostních rozepří, poprava jakousi mstou na českém národu.

Vyjdeme-li ze soudobého pojmání trestů účastníků stavovského povstání, z hlediska panovníka se jednalo o tresty za vzpouru („ohavnou rebelii“) proti legitimnímu vládci. Stavové se ve snaze posílit svou moc pokusili nejen omezit moc legitimního krále, ale svrhnout ho. Vynesené rozsudky (smrti i majetkové povahy) byly právně za velezradu, za urážku hlavy státu. Velmi rychle se na tuto základní právní rovinu začaly vrstvit a nabírat další významy: náboženské, politické, kulturní i národnostní. Souviselo to i s tím, že bělohorská bitva i pražské popravy stojí na počátku krvavé katastrofy třicetileté války, první vlny rekatolizace a nástupu absolutistického státu ve střední Evropě. Vedlo to k tomu, že se staroměstské popravy staly symbolickým okamžikem „ujasnění českého národa“ v habsburské monarchii. Zejména v průběhu druhé poloviny 19. století se z popravených stavovských předáků stávají národní mučedníci.

Abychom rozuměli těmto událostem v dobovém kontextu, musíme se oprostit od černobílého a rozdělovacího vidění stavovského povstání, jeho porážky a následné rekatolizace. Jde o dobu budování novodobého státu. Stát vždy potřebuje nějakou „ideologii“: musí přesvědčit poddané (později občany), aby se s ním identifikovali, aby se do jeho budování zapojili, osvojili si zásady, které vedou ke společenskému pořádku. Donucovací moc totiž pro budování státu nestačí. V době konfesního státu roli státní ideologie plnilo křesťanství. Teprve

Staroměstská poprava v pozdější, značně idealizované podobě.

Repro KT

Místo smrti pánů dnes připomínají kříže v dlažbě.

Snímek wikimedia

osvícenství přineslo možnost založit stát na jiné myšlence, a tak osvobodit křesťanství z kompromitující role státní ideologie. Stát začíná být pojímán jako důsledek přirozeného práva, ob-

jevuje se myšlenka nepsané společenské smlouvy, která zakládá jeho existenci. Postupně se připojuje i myšlenka národa jako jazykového, etnického a kulturního společenství. Tam,

kde se v Evropě národ dal ztotožnit se státem, to nebyl problém: jiná byla situace v mnohonárodnostní monarchii ve střední Evropě. Čechové začínají diskutovat o tom, co je český národ, jak pojmát jeho dějiny, jaké je jeho místo v evropském prostoru. Diskuse, započatá především Palackým (a na něj navazujícím Masarykem), již dávno není v rukou historiků. Doba raného novověku byla vnímána rozporně: proti sobě stojí vize hlubokého úpadku, vyhnanství a poroby a představa jednoho z kulturních vrcholů národní existence v podobě katolíky modelovaného barokního světa.

Dnes však stojíme před úkolem, jak se na události po Bílé hoře podívat okem smíru, bez zbytečného stranictví, které rozděluje křesťany i celý národ. Nechat zahojit mnohé hluboké historické rány, nepopírat je a až zjištění se společně soustředit na to podstatné: Kristovo evangelium, které nás motivuje k práci na budování lepšího světa pro všechny. Jestli se někdy dostanu do nebe, možná budu překvapen, že spolu s oficiálně kanonizovanými světci, které mám tak rád, tam uslyším Boží chválu i z úst mistra Jana, bratra biskupa Komenského, babičky Boženy Němcové, prezidenta Masaryka i mnoha dalších. Bůh má rád náš národ, chce být oslavován i naším jazykem a my máme toto naše povolání uskutečnit i v dnešním světě.

Komise pro studium historie 17. století, která je společným dílem České biskupské konference a Ekumenické rady církví, chce k této společné práci na uzdravení a správném nasměrování našich křesťanských společenství alespoň trochu přispět. Je to ovšem práce pro každého křesťana, pro každou křesťanskou obec: práce náročná, k níž nás povolal Bůh, který bude i naší radostí a odměnou.

TOMÁŠ PARMA, církevní historik a překladatel, působící na Cyrilometodějské teologické fakultě UP

Jak šel čas v budování moderního státu

V 16. a 17. století ještě neexistovaly koncepty vlasti a národa, jak je známe dnes. V Evropě bylo velké množství mnohonárodnostních států; národnostní, kulturní a etnická příslušnost neměla příliš velký politický význam, protože kolektivní identita byla navázaná na dynastii a monarchu. Až Francouzská revoluce a romantismus počátku 19. století přinesly spojení státu a národa v nové „náboženství“ vlasti. Původní koncept křesťanského mučednictví přerůstá do konceptu mučednictví vlasteneckého („položít život na oltář vlasti/národa“). V této optice začalo být vnímáno i sedmadvacet

popravených předáků stavovského povstání.

1. Fáze konfesního státu v 16. a 17. století definovalo použití náboženství jako státní ideologie. Dobovou zkratkou řečeno: koho vládá, toho víra. Poddaný se musí s panovníkem (se „státem“) srovnat ve víře, stát včleňuje církev do svého správního aparátu a nechává ji vykonávat ty činnosti, které nezvládá vykonávat sám. Náboženské vyznání slouží v této fázi jako pojivo kolektivní státní identity.

2. Fáze osvícenského absolutismu v 18. století. Státní struktury jsou v této fázi již dostatečně silné na to,

aby mohly ideologicky kontrolovat společnost a hledat vlastní státní cíl v řádu a „všeobecném blahu“ nezávisle na jakékoli náboženské ideologii. Panovník se stává prvním služebníkem státu, zachovává si absolutní moc, již neodůvodněnou náboženstvem. V tomto období se také prosazuje princip náboženské tolerance, který nelze zaměňovat za náboženskou svobodu.

3. Fáze národního státu a státu konstitučního či právního v 19. a 20. století. Stát v této fázi proniká a centralizuje všechny funkce občanské společnosti za pomoci myšlenky národa a vlasti.

Kdo byl kat a jak žil Jan Mydlář?

Popravčím na pražském Staroměstském náměstí byl 21. června 1621

kat Jan Mydlář, který se stal mnoha mýty opředenou postavou českých dějin. Na povolání kata i tuto osobnost jsme se ptali historika a archiváře JINDŘICHA FRANCKA, který se zabývá problematikou zločinu a trestu v 16. až 18. století.

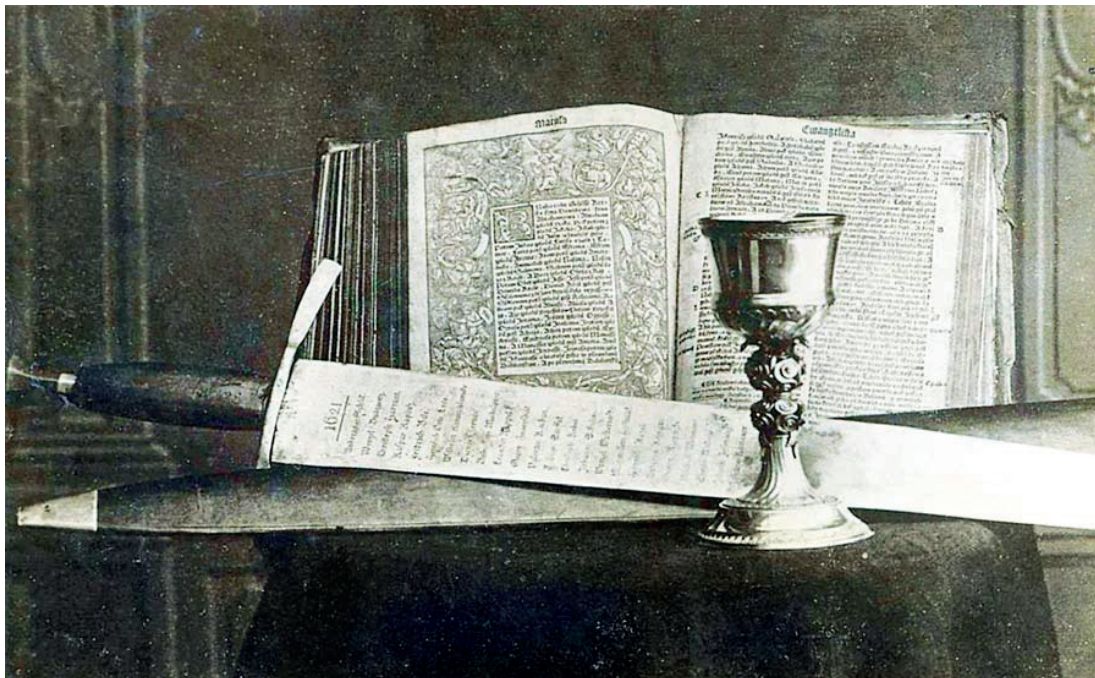
Kdo byl Jan Mydlář? Jaké bylo jeho rodinné zázemí a společenský původ?

Začnu tím, kdo nebyl. O původu, rodšti, dětství a mládí Jana Mydláře nic nevíme. A co se traduje, jsou smyšlenky historika Josefa Svátka. Tvrdošíjně se například udržuje první z nich, že pocházel z Chrudim, byl synem městského písaře. Pravda to samozřejmě není. Architektonickou chloubou města je sice Mydlářovský dům s ornamentální i figurální výzdobou a válcovou věží, postavil jej ale zámožný měšťan Matěj Mydlář v letech 1573–1577, který byl výrobcem mýdla a zemřel v roce 1590, jeho dva synové se však jmenovali Matěj a Daniel.

Naproti tomu skutečný Jan Mydlář patřil k zámožným obyvatelům Starého Města pražského. Zpočátku bydlel v staroměstské katovně u starého židovského hřbitova, tedy v místech dnešního objektu Uměleckoprůmyslového muzea. V roce 1634 zakoupil na Novém Městě pražském dům u Svinské brány (Na bojišti). V dalších letech svůj majetek rozšířil o další dva pozemky. Koncem 40. let ovdověl a ve svých 77 letech se znovu oženil s mladíčkou Kateřinou, které postoupil dům Na bojišti a v roce 1663 ji ustanovil dědičkou, aby ji ochránil před nároky vnuků. Zemřel 14. března 1664.

Čím to, že se Mydlář stal tak známým?

Na jevišti národních dějin vstoupil Jan Mydlář jako popravčí sedmadvaceti pánů, rytířů a měšťanů, popravených v rámci tzv. staroměstské exekuce. Zmiňují ji soudobé vyprávěcí prameny a sugestivně ji líčí exulantský historik Pavel Skála ze Zhoře (1583–1640) ve své Historii české: *Toto odpravení osob těchto mečem vykonalo se od*

Po léta mohli návštěvníci Národního muzea spatřit meč, na jehož čepeli byla vyryta jména popravených. Měl to být jeden z mečů kata Jana Mydláře. Jedná se ovšem o padělek. Čepel pravděpodobně pochází ze 17. století, knoflík vyrobený ze slonové kosti je z 18. století a záštita až z 19. století. V podobném stáří je i další padělek, který prozrazuje chybu padělatele: v seznamu na čepeli vyryl jméno Jana Kutnauera, který byl ve skutečnosti oběšen.

Repro KT

jednoho a téhož mistra popravního skůro ve čtyřech hodinách tak bystře, že ani při jedné osobě rány náké zmatečně uděláno není, a to meči čtyřmi: prvním odpravil jich jedenáct, druhým pět, ostatními dvěma osm.

Na popularizaci Jana Mydláře a jeho rodu se podílel především zmíněný historik Josef Svátek (1835–1897), který vydal roku 1876 román Pražský kat. Jeho rozšířením vznikly čtyřlístné Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze (1886–1889). Třebaže toto dílo neodpovídá vždy skutečnosti a nemá oporu v písemných pramenech, bylo oblíbené, o čemž svědčí jeho další vydání a formou výborů je nabízeno i dnes.

Jaké vlastně bylo postavení kata?

Kat (mistr ostrého meče, pohodný, ras, ale i carnifex, minister iustitiae) tvořil s rodinou a čeledí ve středověku i v raném novověku zvláštní skupinu městské společnosti. Popravčí žili v katovnách, které se stavěly mimo města, na okrajích, v zastrčených uličkách, někdy jako součásti hradeb. Katovské povolání se dědilo z otce na syna a přirozeně vyžadovalo osobní předpoklady, fyzické i psychické. Mladý kat získával zkušenosti v domácím prostředí, případně u spráteleného popravčího. Po celý život museli snášet všelijaká diskriminační opatření.

Žil ve společenské izolaci, mimo jiné i proto, že usmrcoval lidské bytosti, což křesťanská morálka napříč staletími „nevidí ráda“. Neměl přitom žádnou rozhodovací pravomoc, podléhal městskému rych-

tář a sloužil spravedlnosti v rámci sjednané smlouvy. Jistou formu omluvy přinášejí nápisy na popravčích mečích. Čteme v nich, že kdykoliv kat pozvedne meč, přeje ubohým hříšníkům spásu a na svou obhajobu dodává, že páni (soudci) zabírají zlu a on (kat) jen vykonává rozsudek. Kat měl se svou rodinou vyhrazené místo nejen v hospodě, ale i v kostele. Pro bezúhonné obyvatele znamenal styk s ním většinou ztrátu cti a postavení. Tito „čestní“ lidé se však za šera a v noci ploužili do katoven, protože katovky zpravidla sbíraly byliny a vyráběly léčivé lektvary a masti. Nicméně moc peněz bořila bariéry i v tehdejší společnosti. Když v Pardubicích působil zámožný kat Zelinger, křtů jeho děti se jako kmotři účastnili příslušníci místní honorace, od rychtáře po vrchnostenské úředníky.

Co všechno kat vlastně vykonával a zajišťoval?

Kat patřil k výkonnému aparátu hrdelního soudu a působil ve městě, které jej přijalo do služeb. V případě, že město svého kata nemělo, vypůjčovalo si jej v sousedních. Takový přesun býval ovšem docela nákladný, protože se platilo jak katu a jeho pacholkům, tak i ozbrojenému průvodu, který jej přiváděl a odváděl. Kat vykonával i funkci pohodného – zabíjel toulavé psy a kočky, odstraňoval zvířecí mřšiny a prováděl hygienické služby, jako je čištění jímek. V rámci hrdelního soudnictví vyslychal delikventy na mučidlech pod dohledem delegovaných konšelů jako soudců, na pranýři a popravišti vykonával stanovené tresty.

JÍŘÍ MACHÁNE

Kdo byl popraven na Staroměstském náměstí?

Páni

Jáchym Ondřej Šlik z Holejč
Václav Budovec z Budova
Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic

Rytíři

Kašpar Kaplíř ze Sulevic
Prokop Dvořek z Olbramovic
Fridrich z Bílé
Jindřich Otta z Losu
Diviš Černín z Chudenic
Vilém Konecchlumský z Konecchlumí
Bohuslav z Michalovic

Měšťané

Valentin Kochan z Prachové
Tobiáš Štefek z Koloděj
Jan Jesenský
Kryštof Kober z Koberšperku
Jan Šultys z Felsdorfu

Maxmilián Hošťálek z Javorice
Leander Rüppel z Ruppachu
Jiří Hauenschild z Fürstenfeldu
Jan Kutnauer ze Sonnenštejna
Simeon Sušický ze Sonneštejna
Nathanael Vodňanský z Uračova
Václav Mastěrovský z Jizbice
Jindřich Kozel z Peclínovce
Ondřej Kocour z Votína
Jiří Řečický
Michal Witmann
Simeon Vokáč z Chyš

Odsouzení a nepopravení:

Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu – milost na popravišti
Martin Fruwein z Podolí – sebevražda před popravou
Eliáš st. Rozín z Javorníku – milost před popravou

Poutník, cestovatel, skladatel, ale také válečník

Jednou z nejzajímavějších osobností, popravených 21. června 1621 na Staroměstském náměstí, byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Muž, který ve své době nejen doputoval do Svaté země, ale také o tom napsal vlastnoručně ilustrovanou knihu.

Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic, pán na Pecce.

Repro KT

Narodil se v roce 1564 v Klenové nedaleko Klatov. Rod Harantů, z něhož pocházel, je doložen již na konci 14. století. V roce 1576 odešel na přání svého otce do Innsbrucku, kde se stal pažetem na dvoře arciknížete Ferdinanda Tyrolského. Zde si osvoji kromě sedmi jazyků také znalosti zeměpisu, historie, a dále dovednosti v oboru výtvarného umění a hudby. S Ferdinandem se roku 1579 dostal do Benátek a jeho cesty do Prahy o šest let později využil ke svému návratu do Čech.

Roku 1588 se oženil s Evou Kateřinou Černínovou z Chudenic. Stal se vojákem a bojoval proti Turkům v letech 1592–1597. Jako poručík prý prokazoval velkou zdatnost i vojenský talent. Po návratu z války mu zemřela žena na mor. Se svým švagrem

Heřmanem Černínem se vydal v dubnu roku 1598 na cestu do Svaté země. Oběma se podařilo doputovat do cíle, kde přijali titul rytíře Božího hrobu. Zážitky z cesty popsal v knize, kterou ilustroval vlastními kresbami. Cestopis spatřil světlo světa roku 1608 pod názvem Putování aneb cesta z Království českého do Benátek a odtud po moři do země Svaté, země judské a dále do Egypta. V roce 1678 jej nechal vydat v Norimberku německy Kryštofův synovec pod názvem Der Christliche Ulysses.

V roce 1603 se Kryštof Harant znovu oženil, a to s paní Barborou, vdovou po Karlu Škopkovi z Bílých Otadovic a na Pecce. Tím se stal majitelem poloviny zámku Pecka. Během vpádu Pasovských stál Harant na straně císaře Rudolfa II. Roku 1609 se Kryštof oženil potřetí, jeho manželkou se stala Anna Salomena Hradišská z Hořovic a na Vildštejně. V roce 1614 byl císa-

řem Matyášem vyslán do Španělska, při té příležitosti se vydal i do Santiaga de Compostella. I v tomto případě plánoval sepsání zážitků z cest, ale k tomu už nedošlo.

Někdy po roce 1615 Kryštof Harant konvertoval k evangelické víře, roku 1618 se účastnil stavovského povstání a stal se významným důstojníkem stavovského vojska, s nímž se pokusil obléhnout pod velením Jindřicha Matyáše Thurna Vídeň. Za vlády Fridricha Falckého zastával úřad předsedy České komory zemské. Bitvy na Bílé Hoře se nezúčastnil a zdržoval se na Pecce. Zde byl v roce 1621 zatčen oddílem Albrechta z Valdštejna, byl uvězněn a odsouzen k trestu smrti. Po Staroměstské exekuci bylo jeho tělo i s hlavou předáno vdově Anně Salomeně na Pecce. Pecka sice byla zkonfiskována, ale Anna Salomena ji koupila nazpět. Jeho žena se potom v roce 1624 provdala za Heřmana Černína, Harantova společníka z pouti do Svaté země, odpuře stavovského povstání, a Pecku prodala Albrechtu z Valdštejna.

Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic byl kromě jiného vynikající hudebník, zpěvák a hudební skladatel. Do dnešního dne se však zachovalo pouze sedm jeho děl, ostatní zmizela při konfiskaci jeho majetku. Jednalo se většinou o duchovní vokální skladby. Jednu ze svých skladeb, šestihlasé moteto *Qui confidunt in Domino* na text 125. žalmu „Kdo doufají v Hospodina, jsou jako hora Sión“, zkomponoval Kryštof Harant roku 1598 při cestě do Svaté země a byla otištěna jako příloha jeho cestopisu. P. STANISLAV PŘIBYL

Kterak bylo ze světa sprovedeno sedmadvacet pánů

Poprava 27 pánů na pražském Staroměstském náměstí byl trest exemplární, veřejný a i na svou dobu poměrně krutý. Jako následek vzpoury proti císaři vstoupil do dějin jako ikonický příklad následků odporu proti habsburskému vladaři.

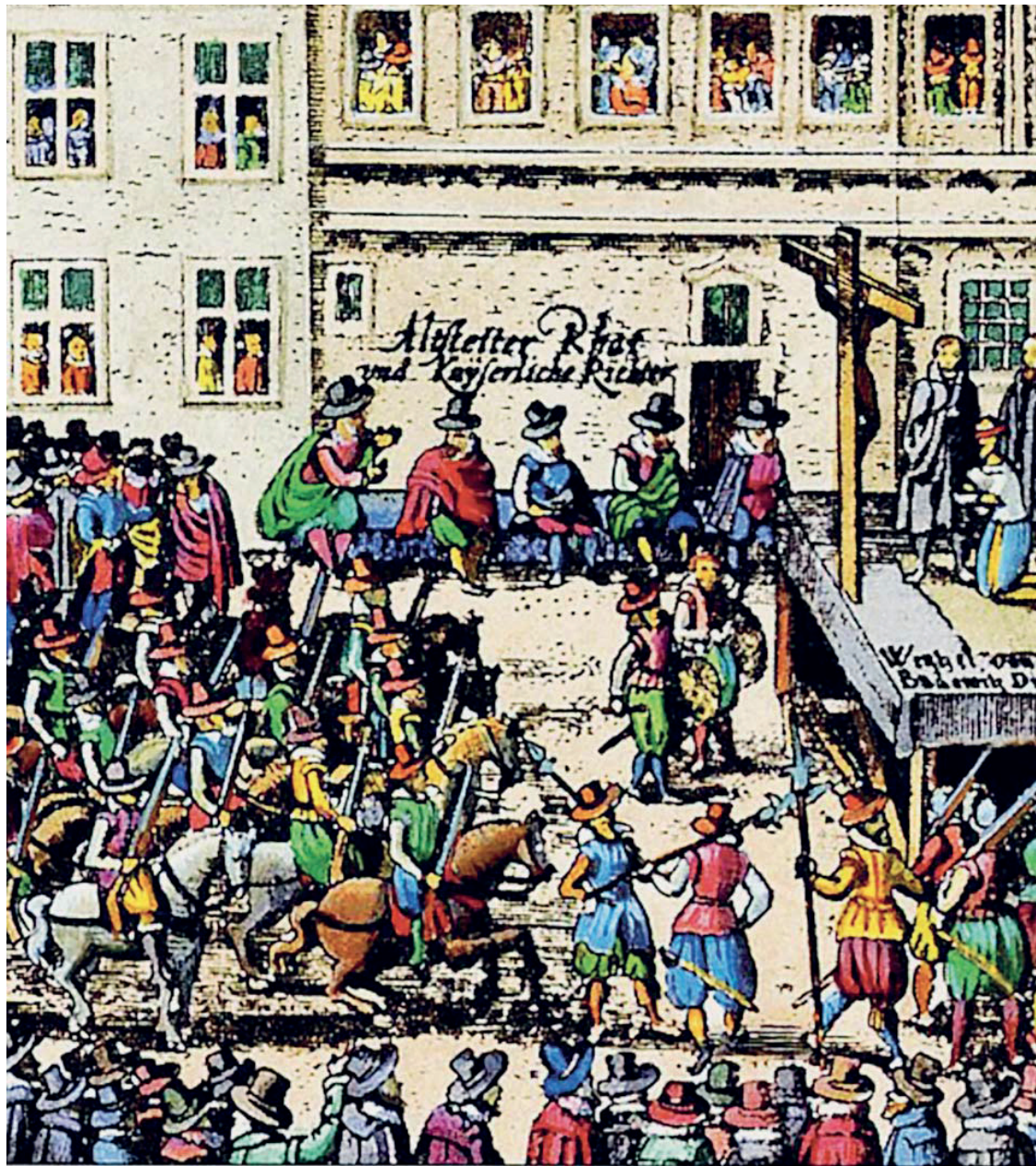
Devětatřicet dělníků, které najal staroměstský rychtář, dostalo za úkol připravit scénu, na níž se měla odehrát snad nejproslulejší poprava českých dějin. Dodnes na ni kolemjdoucí upozorňuje 27 bílých křížů na dlažbě pražského Staroměstského náměstí.

Práce to byla náročná, protože podle účetních pramenů museli posypat rynek třiceti fůrami písku a následně stlouct pódium o rozměrech 16 x 16 metrů, jež stálo na téměř dvouapůlmetrových kůlech. Na dřevěné kostře bylo natlučené černé sukno. Řemeslníci, především tesaři, pracovali na přípravě popraviště po čtyři dny, ze soboty 19. na neděli 20. června 1621 dokonce přes noc. Následující den měla nastat samotná poprava.

Přišli všichni, kteří něco znamenali

Kromě kata, odsouzených, vojáků z posíleného regimentu Albrechta z Valdštejna a osazenstva čestné tribuny pro vážené hosty a soudce byla popravě přítomna veřejnost – všichni, kteří měli zájem ji vidět a stihli proniknout na Staré Město před uzavřením městských bran. Přítomnost veřejnosti byla pro předmoderní popravu nutná. Zúčastnění měli následně dosvědčovat, že byl trest skutečně vykonán, hladký průběh exekuce navíc dával najevo soudcům, že jejich rozsudek byl spravedlivý a všeobecně uznáný.

Jednalo se však také o demonstraci politické moci a výstrahu ze strany bělohorských vítězů, protože v době, kdy poprava probíhala, ještě zdaleka nebyly u konce všechny boje a v některých zemích Koruny české se stále válčilo. To byl také jeden z důvodů, proč se popravy nezúčastnil osobně ani jeden z těch, kteří na bělohorské pláni vyhráli – císař Ferdinand II. setrval ve Vídni, odkud se odebral do štyrského poutního místa Mariazell, aby se zde modlil za spásu duší popravených; bavorský vévoda Maxmilián

Poprava českých rebelů na Staroměstském náměstí v Praze roku 1621. Kolorovaný dřevoryt.

pobýval v Mnichově a přes naléhání císařských posílů se odmítal do Prahy dostavit. Nejvýše postaveným představitelem vítězné strany, přítomným na celé akci, tak byl královský místodržící a předseda tribunálu Karel z Lichtenštejna, který býval kdysi sám protestantem.

Duchovní péče s omezením

Odsouzení, z nichž někteří byli dopraveni na Staroměstskou radnici ze žaláře na radnici Novoměstské a z Bílé věže Pražského hradu nedlouho před vlastní popravou, byli od páté hodiny ranní postupně vyvoláváni podle sta-

vu, vycházeli po schodech na lešení a tam jeden po druhém zbavováni života.

Předtím proběhl zápas o duši odsouzených: hojně je navštěvovali jezuité nabízející konverzi doslova na poslední chvíli (byli přítomni také na samotném pódium), do žaláře však měli přístup i luterán M. David Lippach, kazatel od Salvátora, či utrakvista, univerzitní profesor Jan Rosacius Hořovský, který o posledních chvílích podal dojemné svědectví ve spisku Koruna neuvadlá mučedníků Božích českých. Jen bratrští kněží připuštění nebyli, a tak například Václav Budovec z Budova předstoupil k popravicímu špalvu, aniž by před smrtí přijal chléb Páně.

Jediná milost

Pořadí popravených odpovídalo jejich společenskému postavení: první vyšel z útrobu radničního sklepení Jáchym Ondřej Šlik, pak následovali další dva pánové – Budovec a Harant – a za nimi osoby stavu rytířského podle věku (nejdříve šestaosmdesátiletý Kašpar Kaplíř ze Sulevic). Většinu odsouzených však tvořili měšťané, což nebyla náhoda. Panovník považoval dlouhodobě královská města za svůj majetek, a zrada ze strany měst tak byla trestána přísněji než u pánů či rytířů. Měšťané také většinou nedisponovali mocnými přímluvci, kteří by dokázali žádostmi a snad i úplatky trest zmírnit. Milosti na popravišti, která patři-

na pražském Staroměstském náměstí

Repro KT

la ve středověku i v raném novověku k efektním momentům exekucí, se dočkal jen Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, a sice na přímluvu svého synovce Jana Arnošta Platejse z Platenštejnu. Jeho slovo mělo váhu i proto, že jej obklopovala aureola katolického mučedníka, protože byl během povstání jako olomoucký kanovník vězněn moravskými direktory a tři hodiny vystaven téměř nahý před brněnskou radnicí.

Zvláštní tribunál, který odsoudil povstalce k nejvyššímu trestu, si dával záležet, aby na ně nebylo pohlíženo jako na mučedníky (protestantské) víry, nýbrž jako na zločince, kteří spáchali urážku majestátu. To byl patrně jeden z důvodů, proč na popravišti skončil také Diviš Černín z Chudenic,

katolík, který jako hejtman Pražského hradu kdysi nezabránil rozbouřeným stavovským předákům v defenestrování místodržících v květnu 1618. Naopak někteří čelní představitelé povstání včas uprchli (Jindřich Matyáš z Thurnu, Václav Vilém z Roupova), jiní skončili díky vlivným přímluvcům „jen“ ve vězení (Vilém z Lobkovic).

Krutost mučivých trestů zmírnili ve Vídni

Raně novověká trestní justice byla v zajetí představy, že zločinec má být potrestán na té části těla, kterou se dopustil přechinu: proto byl bývalý rektor pražské univerzity Janu

Jeseniovi nejdříve uříznut jazyk, kterým kdysi zrazoval uherské šlechtice od volby Ferdinanda II. a lákal je, aby se připojili k českým povstalcům. Na zrádnou přísahu Fridrichovi Falckému zase měla poukazovat useknutá pravá ruka Bohuslava z Michalovic. Podobnému bolestivému zmrzačení se vyhnul Jáchym Ondřej Šlik, kterému byla ruka uřata až po setnutí hlavy. Setnuto bylo i mrtvé tělo Martina Frueweina z Podolí, jenž v době povstání dbal nad vedením desek zemských, do nichž byly mimo jiné zaznamenávány majetkové změny a nejdůležitější politické dokumenty království. Fruewein se snad při pokusu o útěk, snad při pokusu o sebevraždu ze zoufalství z procesu, který se pro něj nevyvíjel

dobře, zřítel z Bílé věže do Jeleního příkopu. Jak jemu, tak i dalším odsouzeným, pro které bylo původně z Prahy navrhováno nejtěžší zostření poprav, čtvrcení zaživa, bylo toto nelidské mučení nakonec změněno na čtvrcení po smrti. Podobně jako další zmírnění trestů lze i tento „akt humanismu“ přičíst členům vídeňské komise, která měla znovu posoudit tresty navrhované Lichtenštejnovým tribunálem.

Rány mečem i oběšení

Rána mečem musela být jistá a přesná. Kat Jan Mydlář (mimochodem také utrakvista) si za namáhavý fyzický výkon jistě zasloužil vysokou odměnu 634 tolarů. Právě dočasná indispozice pražského mistra ostrého meče lze přičíst intermezzo, když tři odsouzení místo k popravicímu špalvu zamířili po žebříku k ráhnu, jež trčelo z okna Staroměstské radnice, kde byli oběšeni. Zanedlouho pokračovalo stínání mečem.

Exekuci doprovodily i „nebeské jevy“

Výkon spravedlnosti nad rebely, jak událost interpretovali bělohorskí vítězové, skončil nedlouho po deváté hodině ranní. Trestání provinilců však mělo pokračovat: za vítání Fridricha Falckého byl staroměstský písař Mikuláš Diviš přitlučen za jazyk k šibenici, jež stála nedaleko popraviště lešení, a tři další řečníci byli katem vymrskáni z města. Prohlášení odsouzených před popravou nebyla slyšet kvůli bubnování, tři metlami mrskaní trestanci však zřetelně provolávali svou nevinu. Zůstává otázkou, do jaké míry jsou pravdivá svědectví líčící muže před popravou jako statečné stoiky, kteří hrdě kráčeli na smrt jako mučedníci. Význam celé události podtrhovaly i „nebeské jevy“, obsahující v sobě často biblická poselství: krátké zatmění Slunce a také duha, která se údajně objevila nad staroměstským popravištěm.

Následovaly konfiskace

Jména těch povstalců, kteří utekli, byla již dříve přibita na šibenici, což značilo, že propadli hrdlem, majetkem i ctí; k dalším popravám za „ohavnou rebelii“ už nedošlo. Mimořádný tribunál však pokračoval ve své práci a právě ujištění, že již nikomu nebude sáhnuto na život, stálo na počátku další fáze trestání těch, jejichž podíl na povstání byl sporný a kteří měli zaplatit už „pouze“ svým majetkem či jeho částí v rámci konfiskačních procesů.

JIRÍ HRBEK, historik, který se zaměřuje na dějiny panovnického majestátu a šlechty v 17. a 18. století.